

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۸۵۳۱

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

موضوع

بررسی و ترجمه احادیث تفسیری امام صادق علیه السلام

در جزء بیست و هفتم قرآن کریم

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر غلامحسین اعرابی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد تقی دیاری

نگارش

شیرمحمد علی پور عبدلی

زمستان ۱۳۸۶

۹۸۵۳۱

کتابخانه اطلاعات قرآن قم
شماره ثبت کتاب

۳۳۸۷ / ۳ / ۲۳

تاریخ: ۸۷ / ۱ / ۲۶

شماره: ۱۱۱۹۲

پیوست:

برش

جمهوری اسلامی ایران
رت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه قم

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»
جلسه دفاعیه پایان نامه آقای: شیر محمد علی پور
رشته: علوم قرآن و حدیث

تحت عنوان: «بررسی سندی و دلالتی و ترجمه روایات تفسیری امام صادق (ع) ذیل تفسیر
جزء بیست و هفتم قرآن کریم»

با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۸۶/۱/۲۶ تشکیل گردید.
در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۹
با حروف: نوزده

با درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
غلام مسین اعرابی	استاد راهنما	استادیار	
محمد تقی دیاری	استاد مشاور	استادیار	
رضا مودب	استاد ناظر	دانشیار	
محمد جواد نجفی	استاد ناظر	استادیار	
محمد کاظم شاکر	نماینده کمیته تمصیلات تکمیلی	دانشیار	

رئیس امور آموزش و تمصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی (و پژوهشی) دانشکده
نام و امضاء:

مافی.
قم، جاده قدیم اصفهان،
دانشگاه قم
کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱
تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱
دورنویس:
ونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴
ونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶
ونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تشکر و قدر دانی

با سپاس بی کران به درگاه ایزد مَنان که توفیق یادگیری علوم و معارف اسلامی را به بنده
ی حقیر خود عنایت فرمود و با درود و سلام فراوان بر حضرت محمد (صلی الله علیه و آله
وسلم) و اهل بیت پاکش.

بر خود فرض می دانم از استاد راهنما دکتر غلامحسین اعرابی و استاد مشاور دکتر محمد
تقی دیاری به خاطر راهنمایی ها و ارشادات ارزشمندشان در امر تدوین پایان نامه تشکر نمایم.
و نیز از زحمات ارزنده ی پدر و مادر بزرگوaram که حق بزرگی بر من دارند و همچنین از
سایر اساتید محترم علوم قرآن و حدیث تشکر می کنم.

چکیده

این رساله که با عنوان « بررسی و ترجمه روایات تفسیری امام صادق علیه السلام در جزء بیست و هفتم قرآن کریم » گرد آوری شده در سه فصل « کلیات ، ترجمه ، بررسی سندی و دلالتی احادیث و شرح حال رجال » تنظیم شده است. در فصل اول کلیات، مفاهیم و اصطلاحات پایان نامه، تعریف شده اند. در فصل دوم روایاتی که از امام صادق علیه السلام ذیل آیات جزء بیست و هفتم قرآن کریم وارد شده از تفاسیر روایی شیعه مانند «البرهان ، نور الثقلین و صافی» جمع آوری و پس از آن کلیه روایات از منابع اصلی استخراج گردیدند. در کنار تفاسیر شیعه تفسیر روایی «در المنثور» نیز مورد ملاحظه قرار گرفت. برخی از احادیث مرسل ، مسند سازی شده و آن گاه با مراجعه به کتب رجالی شیعه و اهل سنت ، احوال راویان استخراج گردید و سپس سند همه ی احادیث به صورت جداگانه از حیث احوال راویان ، تحویل ، اتصال ، انقطاع ، ارسال و ... مورد بررسی قرار گرفت. در ترجمه و بررسی دلالتی نیز با توجه به مضامین احادیث به مناسبت های مختلف به کتب «لغت، تفسیر و شروح کتب حدیثی» مراجعه شده و نکاتی که به فهم مضمون احادیث کمک می کرد نقل گردید. در پایان ، شرح حال رجال در فصلی جداگانه تنظیم شده است. تعداد احادیث جمع آوری شده در این تحقیق ۲۹۳ حدیث ذیل ۱۱۷ آیه است که از میان آنها ۸۷ حدیث از نظر سند معتبر (صحیح، حسن و موثق) و بقیه مجهول ، مهمل ، مرسل ، مشترک ، مرفوع ، معضل ، منقطع ، و معلق بوده و یا راویان آنها مورد جرح واقع شده اند ولی از لحاظ دلالت بر مضمون آیه ، ۱۵۷ حدیث معتبرند.

کلید واژه ها

تفسیر روایی - روایات تفسیری امام صادق علیه السلام - بررسی سندی و دلالتی احادیث

صفحه	عنوان
------	-------

◇ فصل اوّل

۱	کلیّات.....
	▪ مقدمه
۱	۱- تعریف موضوع.....
۱	روایات تفسیری امام صادق <small>علیه السلام</small>
۲	۲- اهداف تحقیق.....
۲	۳- ضرورت و اهمیّت موضوع.....
۴	۴- سوالات تحقیق.....
۴	۵- فرضیه ها.....
۴	۶- پیشینه ی تحقیق.....
۵	۷- روش تحقیق.....

▪ تعریف مفاهیم و مصطلحات

○ الف - اصطلاحات دلالی

۷	تأویل.....
۷	تبیین معنا (تبیین - تفسیر).....
۷	معنا شناسی.....
۸	جری و تطبیق.....
۸	مصدق.....
۸	سبب نزول.....
۹	شان نزول.....

○ ب - اصطلاحات سندی

۹	سند - طریق.....
---	-----------------

۹.....	صحيح
۹.....	حسن
۱۰.....	موثق
۱۰.....	ضعيف
۱۰.....	مسند
۱۰.....	مَشِيخَه
۱۰.....	مرفوع
۱۱.....	معنعن
۱۱.....	منقطع
۱۱.....	معضل
۱۱.....	معلق
۱۱.....	مرسل
۱۲.....	مهمل
۱۲.....	مجهول
۱۲.....	كنيه ائمه
۱۳.....	مباحثی درباره سند روایات و رجال احادیث
۱۴.....	بررسی مصادیق عدّه کلینی
۱۵.....	توثیق خاص و توثیق عام
۱۵.....	رجال موثق
۱۶.....	فرق فاسد الاعتقاد
۱۷.....	بتريه
۱۷.....	زیدیه
۱۷.....	غلات
۱۷.....	واقفیه
۱۸.....	طبقات رجال

سخن آخر..... ۱۹.....

◇ فصل دوّم

■ سوره ذاریات

آیه ۳۶..... ۲۰.....
آیه ۴۱..... ۲۳.....
آیه ۴۹..... ۲۵.....
آیه ۵۰..... ۲۷.....
آیه ۵۴ و ۵۵..... ۲۸.....
آیه ۵۶..... ۳۲.....
آیه ۵۸..... ۳۷.....

■ سوره طور

فضیلت خواندن سوره طور..... ۴۵.....
آیه ۱ و ۲..... ۴۶.....
آیه ۴..... ۴۸.....
آیه ۵..... ۵۱.....
آیه ۲۱..... ۵۲.....
آیه ۴۴..... ۶۹.....
آیه ۴۹..... ۷۱.....

■ سوره نجم

فضیلت خواندن سوره نجم..... ۷۴.....
سبب نزول سوره نجم..... ۷۶.....
آیه ۳ و ۴..... ۸۷.....
آیه ۹..... ۸۹.....
آیه ۱۰..... ۹۷.....
آیه ۱۳ و ۱۴..... ۹۸.....

۱۰۱.....	آیه ۱۵
۱۰۲.....	آیه ۱۶
۱۰۴.....	آیه ۱۸
۱۰۵.....	آیه ۳۲
۱۳۲.....	آیه ۳۷
۱۳۳.....	آیه ۳۸
۱۳۶.....	آیه ۳۹
۱۴۳.....	آیه ۴۲
۱۴۷.....	آیه ۴۸
۱۴۸.....	آیه ۵۳
۱۵۰.....	آیه ۵۶
۱۵۳.....	آیه ۵۹

■ سوره قمر

۱۵۵.....	فضیلت خواندن سوره قمر
۱۵۶.....	سبب نزول سوره قمر
۱۹۵.....	آیه ۲
۱۹۸.....	آیه ۱۱ و ۱۲
۱۷۵.....	آیه ۱۹
۱۷۶.....	آیه ۲۳ و ۲۴ و ۲۵
۱۸۲.....	آیه ۳۴
۱۸۴.....	آیه ۳۷
۱۸۴.....	آیه ۴۷
۱۸۵.....	آیه ۴۸ و ۴۹
۱۸۸.....	آیه ۴۸
۱۸۹.....	آیه ۵۴ و ۵۵

■ سورة رحمان

۱۹۱.....	فضیلت خواندن سوره رحمان.....
۱۹۴.....	آیه ۴.....
۱۹۴.....	آیه ۶ و ۷.....
۱۹۸.....	آیه ۱۳.....
۲۰۰.....	آیه ۱۵.....
۲۰۲.....	آیه ۱۷.....
۲۰۳.....	آیه ۱۹ و ۲۰ و ۲۲.....
۲۰۷.....	آیه ۲۷.....
۲۰۸.....	آیه ۲۹.....
۲۰۹.....	آیه ۳۱.....
۲۱۰.....	آیه ۳۳.....
۲۱۲.....	آیه ۳۷.....
۲۱۳.....	آیه ۴۱.....
۲۱۴.....	آیه ۴۴ و ۴۵.....
۲۱۸.....	آیه ۴۶.....
۲۲۰.....	آیه ۵۶.....
۲۲۱.....	آیه ۶۰.....
۲۲۵.....	آیه ۶۲.....
۲۲۸.....	آیه ۶۴ و ۶۶ و ۶۸.....
۲۳۱.....	آیه ۶۴ و ۶۶.....
۲۳۲.....	آیه ۶۸.....
۲۳۵.....	آیه ۷۰.....
۲۴۰.....	آیه ۷۶.....

■ سورة واقعه

۲۴۳.....	فضیلت خواندن سوره واقعه.....
۲۴۴.....	آیه ۱۰ و ۱۱ و ۱۳.....
۲۵۴.....	آیه ۱۸.....
۲۵۷.....	آیه ۲۱.....
۲۵۸.....	آیه ۸ و ۹.....
۲۶۵.....	آیه ۲۲ و ۲۳.....
۲۶۶.....	آیه ۲۵.....
۲۷۵.....	آیه ۳۵.....
۲۷۷.....	آیه ۳۵ و ۳۷.....
۲۸۳.....	آیه ۴۱.....
۲۸۴.....	آیه ۵۲.....
۲۸۶.....	آیه ۵۴.....
۲۹۲.....	آیه ۵۳.....
۲۹۳.....	آیه ۶۳ و ۶۴.....
۲۹۷.....	آیه ۷۱.....
۲۹۸.....	آیه ۷۵.....
۳۰۱.....	آیه ۷۸.....
۳۰۳.....	آیه ۷۹.....
۳۰۴.....	آیه ۸۲.....
۳۰۵.....	آیه ۸۳-۸۷.....
۳۰۶.....	آیه ۸۸ و ۸۹.....
۳۰۹.....	آیه ۹۰ و ۹۱.....
۳۱۰.....	آیه ۹۲ و ۹۳ و ۹۴.....
■ سوره حدید	
۳۱۲.....	فضیلت خواندن سوره حدید.....

۳۵۲.....	آیه ۳
۳۲۳.....	آیه ۴
۳۲۴.....	آیه ۵
۳۲۵.....	آیه ۹
۳۲۶.....	آیه ۱۰
۳۲۹.....	آیه ۱۱
۳۳۲.....	آیه ۱۲
۳۳۵.....	آیه ۱۳ و ۱۴
۳۳۷.....	آیه ۱۶
۳۳۹.....	آیه ۱۷
۳۴۰.....	آیه ۱۸
۳۴۲.....	آیه ۱۹
۳۵۳.....	آیه ۲۱
۳۵۶.....	آیه ۲۲
۳۶۰.....	آیه ۲۵
۳۶۲.....	آیه ۲۷

◇ فصل سوّم

۳۶۵.....	بخش رجال
۴۸۵.....	نتیجه گیری
۴۸۲.....	نمایش حال رجال در یک نگاه
۵۰۲.....	بررسی سندی و دلالتی روایات یک نگاه
۵۱۵.....	منابع و مأخذ
۵۲۴.....	چکیده انگلیسی

فصل اول :

کلیات

کلیات

■ مقدمه

بیان مسأله

تحقیق حاضر مربوط به روایات تفسیری امام صادق علیه السلام از کتاب های تفسیر نور الثقلین، البرهان فی تفسیر القرآن، الصافی و تفسیر قمی در ذیل جزء بیست و هفتم قرآن کریم است؛ بنابراین، چون موضوع در ارتباط با روایات تفسیری است، تعریف تفسیر روایی چنین است:

تفسیر روایی یا نقلی آن است که مفسر در تفسیر آیه از اثر و نقل استفاده کند، خواه آن اثر و نقل، آیات دیگر قرآن باشد یا، به عقیده ی شیعه، سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه ی اهل بیت (علیم السلام) و یا، به عقیده اهل سنت، سخن (صلی الله علیه و آله و سلم) صحابه و تابعین باشد.^۱

روایات تفسیری امام صادق علیه السلام

مجموعه روایاتی است که از آن امام همام در تبیین و توضیح پاره ای از آیات قرآن نقل شده است.

مجموع روایات تفسیری آن حضرت ذیل آیات جزء بیست و هفتم بر اساس شمارش از کتاب های مذکور عبارت است از ۲۹۳ حدیث ذیل ۱۲۵ آیه که تعداد ۲۰ حدیث ذیل ۸ آیه از

۱ - محمد علی ایازی، المفسرون حیاتهم و منهجهم (تهران: مؤسسه چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۴ق)، ص ۴۶؛ محمد هادی معرفت، التفسیر و المفسرون فی ثوبه التشیب (الجامعة الرضویة للعلوم الاسلامیة، ۱۴۱۹ق)، ج ۲، ص ۲۱.

آیات پایانی سوره ذاریات (از آیه ۳۶ تا پایان سوره) ، ۲۵ حدیث ذیل ۷ آیه از آیات سوره طور، ۶۱ حدیث ذیل ۱۸ آیه از آیات سوره نجم، ۲۵ حدیث ذیل ۱۵ آیه از آیات سوره قمر، ۴۴ حدیث ذیل ۲۶ آیه از آیات سوره رحمن ، ۶۵ حدیث ذیل ۳۶ آیه از آیات سوره واقعه و ۵۳ حدیث ذیل ۱۷ آیه از آیات سوره حدید. در این تحقیق ضمن ترجمه روایات مذکور به فارسی از نظر دلالتی و سندی نیز بررسی شدند .

مطالب این تحقیق در سه فصل « کلیات، نصوص روایات، ترجمه و بررسی دلالتی آن ها و شرح حال رجال » تنظیم شده است.

اهداف

ضرورت و اهمیت موضوع

حدیث که از قول، فعل و تقریر معصوم حکایت می کند، در حقیقت ، بیان تفسیر قرآن و کلام الله و متمم قوانین و ضوابط و حقایق موجود در قرآن به شمار می رود؛ زیرا با این که قرآن نخستین منبع معارف و احکام مسلمانان است اما در بسیاری از موارد به طور کلی و نه جزئی به بیان معارف و احکام پرداخته و تبیین جزئیات بر عهده ی پیامبر(صلی الله علیه و آله وسلم) و اهل بیت پاک آن حضرت نهاده شده است.

دلایل بسیاری از قرآن و سنت و اجماع و عقل در حجیت حدیث وجود دارد، در آیات ۳۱ آل عمران، ۵۹ و ۱۳۶ نساء، ۱۵۸ اعراف و ۶۴ نحل، مسلمانان به صراحت به ایمان و تسلیم و اطاعت و پیروی مطلق از پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) دعوت شده اند و این که بیان و

۱ - کاظم مدیر شایانه چی ، درایة الحدیث (چاپ چهاردهم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۳۷۸ ش) ص ۸.

تفسیر آیات الهی به عهده آن حضرت است و واضح است که اگر سخنان، اعمال و تقریرات پیامبر اسلام سندیّت و حجیّت نداشته باشد نباید خداوند او را مأمور بیان و تفسیر قرآن نماید و اطاعت از وی را واجب سازد. درباره حجیّت سخنان و افعال و تقریرات دیگر معصومین علیهم السلام نیز آیات و روایات بسیاری وجود دارد که به چند مورد اشاره می‌کنیم: آیه تطهیر در سوره احزاب که می‌فرماید: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^۱ و آیه ذکر در سوره نحل که می‌فرماید: «فَسَلِّوْا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»^۲ به تصریح بیشتر مفسران بر حجیّت سخن و فعل و تقریر اهل بیت علیهم السلام دلالت دارند، و خداوند به صراحت آنها را از اهل ذکر خوانده که می‌توانند قرآن را تفسیر و تبیین کنند.^۳

حدیث ثقلین نیز که در بیشتر کتاب‌های فریقین آمده بر حجیّت همه ی اهل بیت و امامان معصوم علیهم السلام دلالت دارد.

دوران امام صادق علیه السلام که می‌توان آن را عصر باروری فکر شیعه و رشد اسلام محمدی اصیل و شکوفایی فرهنگ و تمدن اسلامی به شمار آورد، فرصتی گران مایه برای شیعه فراهم آورد تا به صورتی منظم و حساب شده به تدوین علوم پایه ی اسلامی پردازد چنان که ابن ابی الحدید معتقد است که دانش بزرگان مذاهب اهل سنت - به جز مذهب مالکی - در زمینه فقه به امام صادق علیه السلام منتهی می‌شود.^۴ با این همه، متأسفانه در گذر زمان آفات بسیاری بر روایات و اخبار به ویژه روایات تفسیری ائمه علیهم السلام وارد شده است که از جمله ی آنها، حذف اسانید، شیوع جعل و تحریف و رواج اسرائیلیات در آثار تفسیری را می‌توان نام برد.^۵

۱ - خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزاید و شما را پاک و پاکیزه گرداند. قرآن، احزاب،

۲ - پس اگر نمی‌دانید، از پژوهندگان کتابهای آسمانی جویا شوید. قرآن، نحل، ۴۳

۳ - محمد حسین طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن (ط ۵، قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسین، ۱۴۱۷ق) ج ۱، ص ۳۸۵.

۴ - عزالدین ابوحامد ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، تصحیح: محمدابوالفضل ابراهیم (قم: کتابخانه عمومی آیه‌الله مرعشی‌نجفی، ۱۳۳۷)، ج ۱ ص ۱۸

۵ - ر. ک: محمد هادی معرفت، التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب (ط ۱، الجامعة الرضویة للعلوم الاسلامیة، ۱۴۱۹ق)، ج ۲، ص ۳۰-۳۱.

بنابر این با توجه به اهمیت روایات تفسیری در فهم بهتر قرآن مجید، بررسی و تتبع پیرامون این احادیث ضروری به نظر می‌رسد.

سؤالات

در مورد روایات تفسیری امام صادق (علیه السلام) ذیل جزء بیست و هفتم قرآن کریم سه سؤال قابل طرح است:

۱. سند روایات مذکور از چه میزان اعتبار برخوردار است؟
۲. نقش راویان غالی در جعل و تحریف احادیث مذکور به چه میزان است؟
۳. صحّت روایات یاد شده به لحاظ اعتبار محتوا و دلالت شان بر مضمون آیات چه اندازه است؟

فرضیه ها

۱. بیشتر روایات تفسیری امام صادق (علیه السلام) ذیل جزء بیست و هفتم به علت ضعف راویان و انقطاع در سند از قبیل: مرفوع بودن، مرسل بودن، منقطع بودن و معضل بودن ضعیف اند.
۲. راویان غالی نقش چندانی در جعل و تحریف روایات مذکور نداشته اند.
۳. غالب روایات یاد شده به لحاظ اعتبار محتوا و دلالت شان بر مضمون آیات معتبر هستند.

پیشنه ی تحقیق

علاوه بر روایاتی که در باب های مختلف از امام صادق (۱۴۸/۸۳ ق) به ویژه در زمینه ی تفسیر که به طور پراکنده در کتابهای حدیثی نقل و گزارش شده و یا شاگردان آن حضرت تدوین کرده و از دست رفته است دو کتاب مشخص به نام های « مصباح الشریعة » و تفسیر جعفر الصادق در کتاب « حقائق التفسیر القرآنی » به ایشان منسوب است. کتاب « مصباح

الشريعة» که در ایران توسط آقای حسن مصطفوی (مرکز نشر کتاب) تحقیق و چاپ گردیده و در بیروت توسط علی زیعور تحقیق و توسط موسسه ی عزالدین للطباعة و النشر چاپ شده، مانند اکثر کتابهای حدیثی به صورت سندی و نقل قول به امام صادق علیه السلام منتسب شده و ظاهر کلمات که در آغاز هر باب با مدح و بزرگداشت آن حضرت آمده، نشان می دهد که این کتاب دست کم توسط حضرتش نگارش نیافته است. بیشتر محتوای این کتاب حاوی مضامین اخلاقی و نکات اعتقادی است. اما سخنان آن حضرت در کتاب «حقائق التفسیر» ابو عبدالرحمن سلمی (۳۲۵-۴۱۲) نوعی دیگر از کتابهای منسوب به ایشان و بخش مشخصی از آن، مباحث تفسیری و تأویلی است.^۱

از سوی دیگر، گرچه «حقائق» مطالب عرفانی دیگری را عرضه می کند و به برخی از روایات آن در منابع دیگر شیعی اشاره شده، اما گرایش باطنی و رمزی در این کتاب به خوبی آشکار است و نسبت این کتاب به امام صادق علیه السلام ثابت نشده است.^۲

به جز دو کتاب یاد شده، اثر دیگری در زمینه روایات تفسیری امام صادق علیه السلام که به زیور چاپ آراسته شده باشد، مشهود نیست و تنها تحقیقی که در این زمینه به صورت مدون و مکتوب وجود دارد و در حال پی گیری و تداوم است دوازده پایان نامه است که با ابتکار استادان محترم علوم قرآنی دانشگاه قم و با همّت دوازده نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد علوم قرآنی دانشگاه قم تدوین و دفاع شده است.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش اندیشه ورزی استفاده شده است با این توضیح که :

ابتدا روایات تفسیری امام صادق ذیل آیات جزء بیست و هفتم قرآن کریم از تفسیر نورالثقلین حویزی گرد آوری گردید آن گاه با دو تفسیر البرهان فی تفسیر القرآن و الصافی فی تفسیر القرآن نیز مطابقت شد و مشترکات آن ها حذف و احادیثی که در تفسیر نورالثقلین نبود، اضافه گردید. در کنار تفاسیر شیعه، «الدرّ المنثور» نیز مورد ملاحظه قرار گرفت که تنها چهار روایت از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که در هر چهار روایت آن حضرت علیه السلام واسطه ی

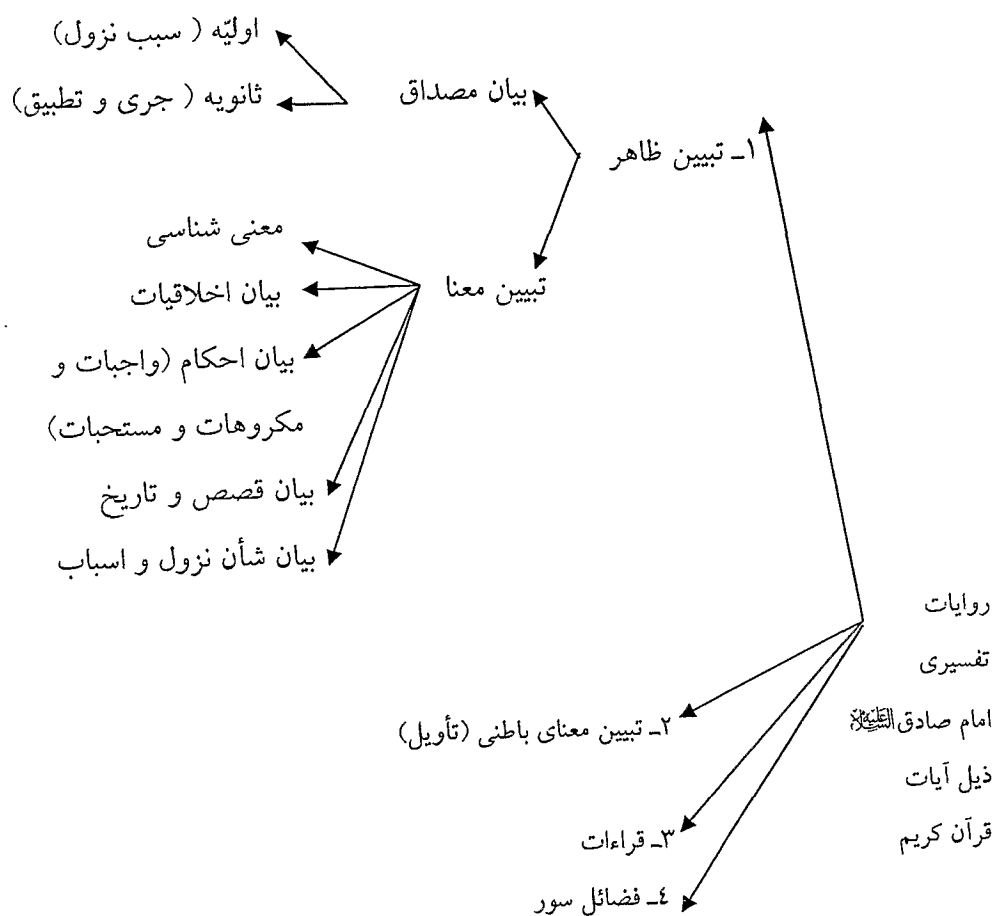
۱ - محمد علی ایازی، سیر تطور تفاسیر شیعه (چاپ سوم، کتاب مبین، ۱۳۸۷ش)، ص ۳۹-۴۰.

۲ - ایازی، محمد علی، همان

نقل است . سپس کلیه روایات گرد آوری شده از منابع اصلی استخراج گردید و ضمن ترجمه آن ها به فارسی از نظر دلالتی و سندی بررسی شدند .

در بررسی سندی برخی از احادیث مرسل مسند سازی شده علیه السلام با نگاه به کتابهای رجال شیعه و اهل سنت علیه السلام احوال راویان احادیث استخراج شده و به صورت جداگانه ای در فصل سوم تنظیم شده است.

روایات وارده از امام صادق علیه السلام ذیل آیات شریفه جزء بیست و هفتم را از نظر دلالت بر آیات، می توان به ۴ دسته ی کلی تقسیم نمود :

تعریف مفاهیم و مصطلحات

الف) اصطلاحات دلالی

تأویل

« تأویل قرآن در لسان آیات کریمه و روایات مربوط به آن ، در معانی ذیل به کار رفته است.

۱. معنای حقیقی و منظور واقعی برخی از آیات متشابه؛
 ۲. معنا و معارف باطنی آیات کریمه ، اعم از آیات محکم و متشابه؛
 ۳. مصداق خارجی و تجسم عینی وعد و وعیدهای قرآن کریم در مورد آخرت و سایر پیشگویی های آن؛
 ۴. مصداق برخی از آیات کریمه، که از دیدگاه عرف و افراد عادی پنهان است.^۱
- در این تحقیق معنای دوم تأویل لحاظ شده است.

تبیین معنا (تبیین - تفسیر)

تفسیر به معنای بیان مدلول های الفاظ و پرده برداشتن از چهره کلمات و جمله های آیات است.^۲

تفسیر همان توضیح مراد خداوند از کتاب اوست.^۳ بنابر این تفسیر تنها توضیح الفاظ نیست بلکه توضیح مراد خداوند است.^۴

معنا شناسی

بیان معنای آیات از نظر الفاظ و تبیین برخی از نکات تفسیری جهت روشن نمودن معنی آن ها است و آن غیر از بیان قصص و احکام است.

۱ - علی اکبر بابایی ، و غلامعلی عزیزی کیا، و مجتبی روحانی زاده. روش شناسی تفسیر قرآن (تهران: سمت، ۱۳۷۹ش)، ص ۳۰.

۲ - عبد الله جوادی آملی، تسنیم (قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۸ش) ج ۱ ص ۱۲۰.

۳ - ابو القاسم خوبی، البیان فی تفسیر القرآن (ط ۵، قم: دارالتقلین، ۱۴۲۶ق)، ص ۳۹۷.

۴ - رضا مؤدب، روش های تفسیر قرآن (قم: اشراق، ۱۳۸۰هجری)، ص ۲۴.